

Ήρθαν, είδαν κι έμειναν

Έλληνες μετανάστες και Gastarbeiter στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας από το 1960

Του **Ulf Brunnbauer** και της **Fatima Ajanović**

«Είμαστε εννέα οικογένειες εδώ από το ίδιο χωριό. Δεν έχουμε «πάρε - δώσε» με Γερμανούς, αλλά ούτε και με ξένους. Ο γιος μου πηγαίνει στο γερμανικό σχολείο, τώρα είναι 15 χρονών. Μας βοηθά με τη γλώσσα. Κανένας μας δεν μιλάει γερμανικά.»

Αυτά είναι τα λόγια ενός Έλληνα Gastarbeiter στη Γερμανία του 1972, ο οποίος μετανάστευσε στα πλαίσια της γερμανο-ελληνικής συμφωνίας απασχόλησης εργατικού δυναμικού που υπογράφηκε το 1960. Όπως πολλοί άλλοι Έλληνες Gastarbeiter, αφήνοντας πίσω του τη βόρειο Ελλάδα, στέριωσε στη νέα του πατρίδα, στα περίχωρα του Μονάχου. Είναι σαφές ότι πρόκειται για έναν άνθρωπο που αρχικά βρέθηκε στη Γερμανία με σκοπό να εργαστεί για μερικά χρόνια κι έπειτα να επιστρέψει με τις οικονομίες του στην πατρίδα του. Στο μεταξύ, όμως, έχουν περάσει δώδεκα χρόνια από τότε που έφτασε στη Γερμανία, ο γιος του ξεκίνησε το σχολείο κι όλα δείχνουν ότι η εγκατάστασή του είναι πλέον μόνιμη. Παράλληλα, συνεχίζει να μην έχει σχεδόν καμία επικοινωνία με την πλειονότητα της κοινωνίας που τον περιβάλλει, λόγω των φτωχών του γερμανικών.

Εκείνη την εποχή, υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες Ελλήνων με παρόμοιες εμπειρίες. Το έναυσμα δόθηκε το Μάρτιο του 1960, όταν υπογράφηκαν οι συμφωνίες απασχόλησης εργατικού δυναμικού μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Ελλάδας (η Ελλάδα είχε συνάψει για πρώτη φορά ανάλογη συμφωνία το 1954 με τη Γαλλία). Η συμφωνία απασχόλησης εργατικού δυναμικού προέβλεπε το επονομαζόμενο μοντέλο περιοδικής ανανέωσης των εργατών, σύμφωνα με το οποίο οι εργάτες θα απασχολούνταν για 6 ή 12 μήνες κι έπειτα θα έπρεπε να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Με την πρόσληψη εργατικού δυναμικού από την Ελλάδα, η γερμανική πλευρά επεδίωκε να

ανταπεξέλθει στην έλλειψη εργατικών χεριών κατά την περίοδο της «άνθησης της οικονομίας», ειδικά στον τομέα της βιομηχανίας, ενώ σε ανάλογες συμφωνίες κατέληξε και με μια σειρά άλλων κρατών της νότιας Ευρώπης. Η ελληνική κυβέρνηση ευελπιστούσε πως η μετανάστευση εγχώριου εργατικού δυναμικού θα μπορούσε να αποτελέσει μια διέξοδο εξ αιτίας των περιορισμένων ευκαιριών απασχόλησης και της ανεργίας στο εσωτερικό της χώρας. Πέραν αυτού, η ελληνική πλευρά υπολόγιζε επίσης στα εμβάσματα των μεταναστών στην πατρίδα - η εισροή συναλλάγματος ήταν πάντοτε ευπρόσδεκτη - και τέλος στην επιστροφή τους με αποταμιεύσεις και τεχνογνωσία. Επομένως, η κυβέρνηση της Αθήνας ήλπιζε πως η μετανάστευση του εργατικού δυναμικού της χώρας θα μπορούσε να αποβεί επωφελής για την ανάπτυξη της οικονομίας και πως, μέσω αυτής, θα αποφορτιζόταν και η κοινωνική δυσαρέσκεια στη χώρα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι είχε περάσει μόλις μια δεκαετία από τη λήξη του ελληνικού εμφυλίου και ως εκ τούτου η πολιτική σταθερότητα στη χώρα ήταν εύθραυστη. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με τη Βόννη, η ελληνική κυβέρνηση υπογράμμισε στους ομολόγους της την υποχρέωση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας να υποδεχθεί Έλληνες εργάτες ως αντιστάθμισμα των ζημιών που προκάλεσε η γερμανική κατοχή κατά τη διάρκεια του Παγκοσμίου Πολέμου.

Βάσει των όρων της συμφωνίας, η Γερμανία ίδρυσε μια διεύθυνση απασχόλησης εργατικού δυναμικού με έδρα την Αθήνα ως παράρτημα της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Απασχόλησης (καθώς και τη σχετική υποδιεύθυνση στη Θεσσαλονίκη) που διεκπεραίωνε την επιλογή των εργατών σε συνεργασία με το ελληνικό Υπουργείο Εργασίας. Με κριτήρια την κατάσταση της υγείας και της ικανότητάς τους να εργαστούν, η γερμανική επιτροπή αξιολογούσε την καταλληλότητα των υποψηφίων μεταναστών, πολλοί από τους οποίους απορρίπτονταν. Το ελληνικό Υπουργείο είχε αναλάβει το ρόλο του μεσάζοντα, προτείνοντας υποψήφιους για απασχόληση και με αυτόν τον τρόπο μπορούσε, μέχρι ενός σημείου, να ελέγχει την διαδικασία. Η γερμανική πλευρά, ωστόσο, είχε τον τελευταίο λόγο, καθώς οι ελληνικές αρχές αδυνατούσαν να

τηρήσουν τις αυστηρές προδιαγραφές που είχαν οριστεί για τη διαδικασία επιλογής των εργατών. Ήδη το 1960 κατέφτασαν στη Γερμανία 25.000 Έλληνες εργάτες. Η συγκεκριμένη διεύθυνση ενέκρινε συνολικά περίπου τα δύο τρίτα των Ελλήνων εργατών που μετέβησαν στη Γερμανία κατά το διάστημα 1960 - 1973 (382.000 άτομα) - οι υπόλοιποι ταξίδεψαν με δική τους πρωτοβουλία, π.χ. ως ταξιδιώτες με τουριστική βίζα, με σκοπό να υποβάλουν στη συνέχεια αίτηση για άδεια εργασίας στη Γερμανία. Δεν υπήρξαν περαιτέρω διμερείς συμφωνίες για τη διασφάλιση των Ελλήνων εργαζομένων στη Γερμανία, με το ελληνικό κράτος να μεταβιβάζει την ευθύνη στους ίδιους τους μετανάστες ή στους Γερμανούς εργοδότες τους. Άλλωστε, όπως θεωρούσαν, οι μετανάστες θα παρέμεναν στη Γερμανία μόνο για μικρό χρονικό διάστημα.

Τη δεκαετία του 1960, η Γερμανία αναδεικνύεται στον σημαντικότερο προορισμό μετανάστευσης για τους Έλληνες εργάτες - σχεδόν το ενενήντα τοις εκατό της ελληνικής μετανάστευσης εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου κατά την περίοδο 1960 - 1976 κινήθηκε προς την ΟΔΓ, ξεπερνώντας έτσι τις ΗΠΑ, που μέχρι τότε βρίσκονταν στην κορυφή των προτιμήσεων των Ελλήνων μεταναστών. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου καταγράφηκαν περισσότερες από 600.000 μετεγκαταστάσεις εργατών από την Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων πολλών που ήρθαν στη Δυτική Γερμανία για δεύτερη ή τρίτη φορά. Το 1966 ο αριθμός των Ελλήνων που απασχολούνταν στην ΟΔΓ άγγιξε σχεδόν τις 200.000 και το 1972 έφτασε στο ανώτερο σημείο, αγγίζοντας τις 270.000 μεταναστών. Το έτος 1970 σημειώθηκε ο μεγαλύτερος αριθμός ετήσιων αφίξεων μεταναστών από την Ελλάδα: 95.000 άτομα. Περίπου το σαράντα τοις εκατό των μεταναστών από την Ελλάδα ήταν γυναίκες, γεγονός που οφείλεται στις περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης που είχαν στην πατρίδα τους. Από όλα τα έθνη που υπέγραψαν συμφωνίες απασχόλησης εργατικού δυναμικού με την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Ελλάδα κατείχε την υψηλότερη θέση στην ποσοστιαία γυναικών μεταξύ των μεταναστών εργαζομένων. Το 1973, στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης στη Γερμανία λόγω της διεθνούς πετρελαϊκής κρίσης, σταματά η οργανωμένη

μετανάστευση εργαζομένων από την Ελλάδα υπό την αιγίδα του γερμανικού κράτους. Ωστόσο, οι Έλληνες εξακολουθούσαν να μεταναστεύουν προς την ΟΔΓ, στα πλαίσια της οικογενειακής επανένωσης αλλά και προς ανεύρεση εργασίας.

Θεωρητικά, ο δρόμος της μετανάστευσης δεν θα ήταν χωρίς επιστροφή και οι δύο κυβερνήσεις υπέθεσαν ότι οι εργάτες θα επέστρεφαν στην πατρίδα τους μετά από λίγα χρόνια εργασίας στη Γερμανία, εξ ου και ο όρος «Gastarbeiter». Κάθε χρόνο δεκάδες χιλιάδες μετανάστες επέστρεφαν στην πατρίδα τους, αφού παρέμειναν στη Γερμανία κατά μέσο όρο περίπου τρία χρόνια. Ωστόσο ένα διόλου αμελητέο ποσοστό όσων παλιννοστούσαν, μετανάστευαν εκ νέου προς την ΟΔΓ. Οι ροές της παλιννόστησης πύκνωσαν μετά την πώση της κούντας των συνταγματάρχων το 1974, σε μια εποχή που και η γερμανική κυβέρνηση ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για την αναχώρηση των Gastarbeiter λόγω της οικονομικής κρίσης. Ωστόσο, πολλοί Έλληνες εμικρέδες παρέμειναν στη Γερμανία και έτσι από «φιλοξενούμενοι εργάτες» έγιναν «μετανάστες». Σύμφωνα με μια μελέτη του 1977, η μέση διάρκεια παραμονής στη Γερμανία των Gastarbeiter από την Ελλάδα ήταν πάνω από δέκα χρόνια – πράγμα που προφανέστατα σημαίνει ότι ανέβαλλαν συνεχώς την επιστροφή τους στην πατρίδα. Από τους Έλληνες εργάτες που μετανάστευσαν στη Γερμανία, υπολογίζεται ότι μόλις οι μισοί εν τέλει παλιννόστησαν. Το μέγεθος της ελληνικής μετανάστευσης προς τη Γερμανία μπορεί να γίνει κατανοητό με ένα στοιχείο που παρέθεσε ο ιστορικός Ιωάννης Ζελέπος: Το 2000, περίπου το δέκα τοις εκατό του ελληνικού πληθυσμού φέρεται να έχει διαμείνει στη Γερμανία για ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Η πλειοψηφία των Ελλήνων Gastarbeiter προερχόταν από φτωχές αγροτικές περιοχές της βόρειας Ελλάδας (Μακεδονία και Θράκη), οι οποίοι εκείνη την εποχή πλήττονταν από τη μαζική εγκατάλειψη της υπαίθρου. Οι περισσότεροι από αυτούς δεν διέθεταν επαγγελματική κατάρτιση αλλά απασχολούνταν σε μικρές αγροτικές μονάδες. Λιγότερο από το δέκα τοις εκατό των μεταναστών προέρχονταν από μεγαλύτερες

πόλεις. Μια έκθεση από το 1962 που συνέταξε η υπηρεσία Τύπου του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας (SPD) στα πλαίσια μιας σειράς άρθρων για τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες Gastarbeiter συνόψιζε εύστοχα το ζήτημα: «Δεν είχαν εργαστεί ποτέ στη ζωή τους στη βιομηχανία. [...] Ξαφνικά βρέθηκαν εργάτες σε ένα σύμπαν από τα πλέον σύγχρονα, μερικώς αυτοματοποιημένα εργοστάσια, την ώρα που ορισμένοι από αυτούς δεν είχαν δει ποτέ στη ζωή τους μηχανή» (βλ. την αντίστοιχη κειμενική πηγή).

Δεδομένης της ελλιπούς τους κατάρτισης, οι περισσότεροι Gastarbeiter από την Ελλάδα απασχολούνταν στα λιγότερο δημοφιλή, σκληρά και κακοπληρωμένα πόστα – μοίρα που μοιράζονταν με τους Gastarbeiter κι από άλλες χώρες. Στην αρχή, πολλοί δεν είχαν στα χέρια τους παρά μονοετείς συμβάσεις εργασίας κι επομένως δεν διέθεταν καμία επαγγελματική εξασφάλιση, καθώς επίσης δεν λάμβαναν κανενός είδους πληροφόρηση σχετικά με τα εργασιακά τους δικαιώματα. Οι κύριοι τομείς της βιομηχανίας στους οποίους εντάχθηκαν ήταν οι σιδηρο- και μεταλλοβιομηχανίες καθώς και άλλοι τομείς βιομηχανικής επεξεργασίας. Αναλογικά του αριθμού τους, λίγοι ήταν οι Έλληνες που βρήκαν θέσεις εργασίας στον κατασκευαστικό τομέα, όπου κατά τα άλλα απασχολούνταν πολλοί Gastarbeiter. Το ομοσπονδιακό κρατίδιο με τους περισσότερους μετανάστες εργάτες από την Ελλάδα ήταν η Βόρεια Ρηνανία-Βεσφαλία (έχει υποδεχθεί το τριάντα πέντε τοις εκατό των μεταναστών το 1973) κι ακολουθούσαν δύο ακόμη βιομηχανικά κέντρα, η Βάδη-Βυρτεμβέργη και η Βαυαρία. Με τα χρόνια, ωστόσο, το επαγγελματικό προφίλ των μεταναστών άλλαξε σημαντικά, δεδομένης και της βιομηχανικής κρίσης στην ΟΔΓ στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Ο αριθμός των Ελλήνων που ίδρυσαν τη δική τους εταιρεία παροχής υπηρεσιών αυξανόταν συνεχώς. Παντού ανά τη Γερμανία, ακόμη και σε μικρότερες πόλεις, υπάρχουν ελληνικά εστιατόρια και μικρά μαγαζιά εστίασης, κυρίως οικογενειακές επιχειρήσεις. Είναι γνωστό ότι η επιχειρηματικότητα ιδίως στον τομέα των μικρών επιχειρήσεων έχει μακρά παράδοση μεταξύ των Ελλήνων. Το 2004, το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων Ελλήνων στη Γερμανία

φέρεται να είναι υψηλό, δηλαδή πάνω από το δεκαπέντε τοις εκατό. Ωστόσο, η πλειονότητα των μεταναστών εξακολουθεί να εργάζεται στη βιομηχανία, με τη διαφορά ότι οι σημερινές θέσεις απασχόλησης είναι πολύ διαφορετικές από εκείνες πριν από πενήντα χρόνια.

Η ίδρυση επιχειρήσεων δείχνει ότι πολλοί από τους Gastarbeiter έχουν πλέον αναγνωρίσει τη Γερμανία ως μια νέα πατρίδα γι' αυτούς. Δεδομένου ότι αυτή η εξέλιξη, τουλάχιστον στην αρχή, δεν ήταν η επιδιωκόμενη, ούτε από τη γερμανική αλλά ούτε κι από την ελληνική κυβέρνηση, η ένταξη των μεταναστών δεν οργανώθηκε από κρατικούς φορείς. Έπρεπε να περάσουν πολλές δεκαετίες έως ότου η Γερμανία παραδεχθεί το ρόλο της ως χώρα υποδοχής μεταναστών. Δεν ήταν λίγες οι αναφορές του Τύπου της εποχής στους Έλληνες που ζούσαν απομονωμένοι σε κλειστές ελληνικές κοινότητες. Μιας και πολλοί από τους μετανάστες δεν ήξεραν γερμανικά και είχαν ελάχιστες ευκαιρίες να τα μάθουν (στη δουλειά συναναστρέφονταν συχνά εξ ολοκλήρου με άλλους Gastarbeiter, η ενσωμάτωση της πρώτης γενιάς στη γερμανική κοινωνία προχωρούσε με βραδείς ρυθμούς. Οι -πολλές φορές- δύσκολες συνθήκες διαβίωσης έκαναν τα πράγματα χειρότερα –κι όπως και πολλοί άλλοι ξένοι- οι Έλληνες υφίσταντο διακρίσεις στην αγορά στέγασης. Ταυτόχρονα, όμως, οι Έλληνες Gastarbeiter συγκριτικά με άλλους μετανάστες θεωρούνταν «ακίνδυνοι», ειδικά λόγω της απήχησης του πολιτισμού τους στους Γερμανούς. Με τη σειρά τους οι Έλληνες έδειχναν την υπερηφάνεια τους για την πατρίδα τους με τον διάκοσμο και τα ονόματα των εστιατορίων τους. Επιπλέον, οι μετανάστες από την Ελλάδα αναζητούσαν το ταίρι τους αποκλειστικά μέσα από τη δική τους κοινότητα – οι γάμοι μεταξύ Ελλήνων και Γερμανών ήταν σπάνιο φαινόμενο. Πέραν του ότι προσπαθούσαν να διατηρήσουν την κουλτούρα τους ανέπαφη στην ξενιτιά, σημαντικός λόγος γι' αυτή την επιλογή τους ήταν το γεγονός ότι οι Έλληνες, όπως και άλλοι μετανάστες εργάτες, βίωναν συχνά την απόρριψη και αναγκάζονταν να περικρακωθούν σε κλειστές κοινότητες λόγω των κακών συνθηκών διαβίωσης.

Για πολύ καιρό, το ζήτημα της ένταξης των Ελλήνων στη Γερμανία δεν συγκαταλέγονταν στην πολιτική ατζέντα της ελληνικής κυβέρνησης, το αντίθετο μάλιστα: Το ελληνικό δημόσιο ίδρυσε, χρηματοδοτούσε και παρείχε διδακτικό προσωπικό και υλικό από την Ελλάδα στα ελληνικά ιδιωτικά σχολεία της Γερμανίας. Για παράδειγμα στην πόλη της Νυρεμβέργης, ήδη το 1966 ιδρύεται ένα ελληνικό δημοτικό σχολείο κατόπιν πρωτοβουλίας του ελληνικού κράτους. Οι δάσκαλοι προέρχονταν από την Ελλάδα και την πρώτη σχολική χρονιά το σχολείο αριθμούσε 145 μαθητές. Αργότερα, στην ίδια πόλη, ιδρύθηκαν ένα ελληνικό γυμνάσιο κι ένα λύκειο. Ωστόσο, ο αριθμός των μαθητών που φοιτούσαν σ' αυτές τις σχολικές δομές άρχισε να μειώνεται σημαντικά στις αρχές της δεκαετίας του 1980 - μια τάση που παρατηρείται γενικά στα ελληνικά σχολεία της Γερμανίας. Τα περισσότερα παιδιά Ελλήνων γονέων στη Γερμανία εγγράφηκαν σε κανονικά γερμανικά σχολεία. Αν και γενικά το επίπεδο εκπαίδευσης των Gastarbeiter ήταν αρχικά αρκετά χαμηλό - με τις ελληνικές και γιουγκοσλαβικές κοινότητες να βρίσκονται εξ αρχής σε σχετικά καλή κατάσταση - η δεύτερη και η τρίτη γενιά μεταναστών σημείωνε σαφή βελτίωση στον τομέα της εκπαίδευσης.

Πέραν των ελληνικών σχολικών μονάδων, η νεοσύστατη ελληνορθόδοξη εκκλησία της Γερμανίας καθώς και οι πολυάριθμοι μεταναστευτικοί σύλλογοι (οργανωμένοι ως ελληνικές κοινότητες) ήταν μέρη όπου οι Έλληνες έρχονταν μεν σε επαφή αποκλειστικά με άλλους Έλληνες, είχαν όμως ευκαιρίες για επικοινωνία και συμμετοχή σε συλλογικότητες, γεγονός που μακροπρόθεσμα διευκόλυνε την ενσωμάτωσή τους στη γερμανική κοινωνία. Η δικτατορία στην Ελλάδα από το 1967 έως το 1974 αποτέλεσε το έναυσμα, ώστε πολλοί από αυτούς τους μεταναστευτικούς συλλόγους να ασχοληθούν με την πολιτική κατάσταση στην «παλιά πατρίδα» τους. Αγωνίστηκαν για τη δημοκρατία και οργάνωσαν δράσεις κατά του καθεστώτος των συνταγματαρχών. Η πολιτικοποίηση και η κομματική πολιτική πόλωση, χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ελληνικής κοινωνίας, δεν ήταν δυνατό να λείπουν από τις ελληνικές κοινότητες στη Γερμανία.

Το ελληνικό κράτος μεριμνούσε για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων μεταναστών και προσπαθούσε να παγιώσει την πολιτική του επιρροή στις ελληνικές κοινότητες. Ωστόσο, δεν έδινε μεγάλη σημασία στις δυσκολίες που είχαν να αντιμετωπίσουν οι μετανάστες σε κοινωνικό επίπεδο, παρόλο που οι εργάτες από την Ελλάδα έστελναν πολλά χρήματα στην πατρίδα τους (για τις οικογένειές τους). Στη δεκαετία του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, τα εμβάσματα των μεταναστών αποτελούσαν ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των εισροών συναλλάγματος στην Ελλάδα σε σύγκριση π.χ. με τα έσοδα των τουριστικών επιχειρήσεων και των ναυτιλιακών εταιρειών. Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση δεν ανταπέδωσε αναλόγως αυτή τη συνδρομή. Το δίκτυο των προξενικών αρχών και του προσωπικού από την Ελλάδα που τις στελέχωσε ήταν ανεπαρκές. Σε αυτό το πεδίο, το κενό αναπλήρωνε το έργο της Ευαγγελικής Διακονίας. Η γερμανική κυβέρνηση επιφόρτισε την Ευαγγελική Διακονία, που αποτελεί το σωματείο κοινωνικής πρόνοιας της Ευαγγελικής Εκκλησίας στη Γερμανία, με την ευθύνη της δημιουργίας κέντρων συμβουλευτικής στελεχωμένα με ελληνόφωνους κοινωνικούς λειτουργούς καθώς και κέντρα αναψυχής (η Καθολική Κάριτας ήταν υπεύθυνη για τους Ιταλούς, Πορτογάλους και Ισπανούς φιλοξενούμενους εργάτες και ενώ για τους Τούρκους και τους Γιουγκοσλάβους εργάτες την ευθύνη έφερε η οργάνωση της Εργατικής Πρόνοιας). Για παράδειγμα, βοηθούσαν τους μετανάστες στις δοσοληψίες τους με τις αρχές καθώς και σε διάφορα κοινωνικά ζητήματα που ανέκυπταν. Η γερμανική ομοσπονδία συνδικαλιστών DGB και τα μεμονωμένα βιομηχανικά σωματεία έπαιξαν κεντρικό ρόλο στην προστασία των δικαιωμάτων των Ελλήνων εργαζομένων στη Γερμανία και κατά συνέπεια και στην ενσωμάτωσή τους στον εργασιακό χώρο.

Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981 και ιδιαίτερα με την ελεύθερη μετακίνηση των Ελλήνων εντός αυτής το 1988, αυξήθηκε και πάλι ο αριθμός των μεταναστών που αφίχθηκαν στη Γερμανία από την Ελλάδα. Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ βελτίωσε επίσης το καθεστώς διαμονής των Ελλήνων πολιτών στην ΟΔΓ. Στα χρόνια

που ακολούθησαν, περίπου 100.000 Ελληνίδες και Έλληνες έφτασαν στη Γερμανία, ωστόσο, πολλοί από αυτούς παρέμειναν στη χώρα μόνο για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Σε γενικές γραμμές, η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα φαινόταν να βελτιώνεται σημαντικά στη δεκαετία του 1990 και τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και η χώρα μεταβλήθηκε από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Μια νέα μεταναστευτική ροή, στην οποία η Γερμανία αποτελεί έναν σημαντικό προορισμό, εντείνεται κατά τη διάρκεια της βαθιάς οικονομικής κρίσης από το 2009, όταν ο δείκτης της ανεργίας στην Ελλάδα εκτοξεύθηκε. Ειδικότερα, νέοι άνθρωποι, πολλοί εκ των οποίων διέθεταν πανεπιστημιακή μόρφωση, δυσκολεύτηκαν πολύ να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Η Γερμανία αποτέλεσε εκ νέου δημοφιλή προορισμό μετανάστευσης επειδή, αφενός, το ποσοστό ανεργίας στη χώρα ήταν πολύ χαμηλό, κι αφετέρου, υπήρχαν ακόμη πολλοί οικογενειακοί δεσμοί. Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που ανέμεναν ένα πολύ μεγάλο κύμα μετανάστευσης εργατών από την Ελλάδα προς τη Γερμανία, πρόβλεψη που όμως δεν επαληθεύτηκε: Ο αριθμός των Ελλήνων πολιτών που ζουν στη Γερμανία αυξήθηκε από περίπου 276.000 το 2010 σε 362.000 το 2017 και έκτοτε παραμένει στάσιμος (σε αυτά τα νούμερα δεν συμπεριλαμβάνονται οι πολίτες με διπλή υπηκοότητα, οι οποίοι υπολογίζονται σε λίγο περισσότερους από 100.000).

Το κοινωνικό προφίλ του κύματος της πρόσφατης εργατικής μετανάστευσης από την Ελλάδα διαφέρει πολύ από εκείνο της δεκαετίας του 1960 και αντανακλά τις αλλαγές στην ελληνική κοινωνία κατά τη διάρκεια αυτών των δεκαετιών: Άλλοτε οι μετανάστες ήταν κυρίως αγρότες, τώρα πρόκειται για νέους ανθρώπους, με κατάρτιση και μάλιστα πολλοί από αυτούς διαθέτουν και πανεπιστημιακά πτυχία. Το γεγονός ότι αυτοί οι νέοι δεν μπορούν να βρουν δουλειά στην πατρίδα τους είναι, φυσικά, απόδειξη της ένδειας που υπάρχει στην Ευρώπη. Η ιστορία της ελληνικής εργατικής μετανάστευσης στη Γερμανία λέει πολλά για την ανισότητα στην ήπειρό μας και επομένως αξίζει να την ανακαλούμε στη μνήμη μας.